

Chloupek, Jan

[Townsend, Charles Edward. A description of spoken Prague Czech]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1992, vol. 41, iss. A40, pp. 161-163

ISBN 80-210-0547-5

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101378>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ных сложных предложений — 15 бессоюзные. Среди сложных союзных предложений следует отметить 3 с использованием в качестве союзного средства указательных местоимений. Одно предложение имеет сравнительный характер, передаваемый союзом *kok/kák*. В одном случае представлен сложный союз *kok — tak „как — так“*. С. полагает, что в полабском языке имеются только начала гипотаксиса. Для выводов о строе сложного предложения материал недостаточен.

Следует „Заключение“ (с. 78 — 79). С. пытается сделать в нем выводы из изучения полабского языка.

Далее приводятся источники („Источники“, с. 80 — 87), из которых С. черпал сведения о полабском языке. В настоящем приложении приводятся полностью в транслитерации, транскрипции с немецким и русским подстрочным переводом все сохранившиеся полабские тексты.

Вслед за тем помещена „Библиография“ (с. 88 — 92). Она содержит сведения о работах, на которые имеются ссылки в тексте книги. Она призвана ориентировать читателя в основных изданиях по полабистике.

В конце книги имеются „Сокращения названий журналов“ (с. 92) и „Содержание“ (с. 93 — 94).

Настоящая работа была издана в качестве пособия, предназначенного для студентов вечернего и заочного обучения филологических факультетов университетов. В ней можно познакомиться с данными полабского языка, которые представляют огромную ценность для познания этого славянского языка, существовавшего в Центральной Европе вплоть до середины XVIII в.

Алеш Бранднер

Charles E. Townsend: A Description of Spoken Prague Czech. Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio, 1990 — stran 158.

Severoamerický lingvista střední generace Charles E. Townsend představuje především anglickému jazykovému světu „Popis mluvené pražské češtiny“. Reaguje tak aktuálně na nápadný rozpor mezi češtinou vykládanou v učebnicích a živým územ v řeči neoficiální, neformální, s kterou je konfrontován cizinec při návštěvě Čech, tedy především hlavního města. Využil přitom krátkodobých i dlouhodobých pobytů v naší zemi a pochopitelně i českých návštěvníků Spojených států; při hodnocení jeví jako příznačných a typických pro pražskou mluvu vytýká zvláště jevy, které byly skupinou odborníků (většinou Čechů) posléze jednomyslně jako „pražské“ uznány, všimá si však rovněž jazykových prostředků zřetelně v kontextu příznakových, povýtce emocionálních, nicméně nevkládá je do centra komunikačního systému. Kniha obsahuje výběr z bibliografie jazykovědných bohemik, dotažený téměř až do konce osmdesátých let; zevrubně jsou zde uváděny spisy Petra Sgalla vízící se k tématu, který ostatně u nás nejdůkladněji řeší vztahy obecné a pražské češtiny k teorii národního jazyka. Nadto nás v závěru seznamuje nakladatelství Slavica Publishers se svou chvályhodnou literárněvědnou, jazykovědnou a historiografickou produkcí, rozvíjející se zejména v osmdesátých letech.

Z označení knihy „Mluvená pražská čeština“ vyplývá, že autor soustřeďuje svůj zájem na popis souboru jazykových prostředků sloužících úzu hlavního města; v novější terminologické tradici české by titul tedy odpovídal spíše „běžné mluvě pražské“ — než pojetí „obecná čeština Prahy“, v němž by se obráželo apriorně úsilí o vystižení struktury nejdůležitějšího českého interdialektu. Zvolený název má výhodu přímocharosti, absence jakýchkoli odborných konotací a výkladových závislostí, nadto pak autora zbavuje povinnosti vysvětlovat vztahy mezi konkurujícími jevy z hlediska novodobé dynamiky češtiny, což by ostatně bylo pro cizince nadmíru obtížné. Při popisu odvíjí autor stav pražské češtiny od spisovného jazyka a taková konfrontace přispívá potom k plastičtějšímu obrazu rozdílů mezi kodifikovaným

a naopak živelně vznikajícím útvarem národního jazyka, jakkoli útvarem s normou otevřenou — bez pout kodifikace.

Lze přijmout s porozuměním autorovu výtku z úvodu, že totiž čeští lingvisté „se primárně zabývali spisovnou češtinou a je pochybné, může-li se tato situace změnit“ (příklad J. Ch.). Vždyť lze dokonce, a to jen s mírným přeháněním, uznat, že spisovný jazyk jen citujeme a ve škole se učíme jej citovat, abychom se vhodně „představili“ — jiný názor budou zastávat zřejmě jen „zvláštní mluvčí“. Nicméně dnešní komunikační situace a jazykovou situaci češtiny v celku nelze posuzovat toliko z dynamiky jedné ze struktur národního jazyka, nýbrž zároveň podle národně reprezentativní funkce jazyka, podle hodnotové škály komunikačních cílů, podle dichotomie celonárodního a skupinového (teritoriálně a sociálně podmíněného) fungování jazyka ap. Takže máme-li na mysli řešení některých otázek sociologických, sociolingvistických, psycholingvistických, dialektologických, stylistických, konkrétně pak soustavně posuzování toho, jaké změny jsou v češtině pro kodifikaci užitečné, ba žádoucí, nebo jen možné, jaké jsou vztahy mezi variantami podob jazykových prostředků — potom sotva přehlédneme, že výkladové úsilí české jazykovědy diverzifikováno přece jen bylo a je. Ještě jeden příklad na to, že sama existence, šíření, ba ani nějaká komplexní rozvojová dynamika jevu k jeho posouzení ještě nestačí, nevezmeme-li hodnotové měřítko mluvčího, poskytuje vztah mezi podobami (*oni*) *sázejí* — *sází* a (*oni*) *prosí* — *prosejí* (na prvním místě uvádíme podobu kodifikovanou): dne 9. 2. 1992 večer jsem ve vysílání pražské televize zaznamenal v projevech míněných jako spisovné (třebaže s morfologickými „hosty“ z obecné češtiny) osm prohrěšků ve formě podoby (*oni*) *rozumí* (4×, jinak tvary jiných sloves stejného typu), a přece není třeba pochybovat o rozšířenosti pražské podoby (*oni*) *rozuměj(i)*. Tedy jev z hlediska živého úzu neočekávaný prosazuje se jako prvek vyššího stylu, „spisovný“.

Oprávněně se Ch. E. Townsend vyhýbá termínu hovorová čeština (je ještě spisovná?) jako kontradikčnímu — už dříve se podobně vyjadřoval Haugen. Dnes se nadto pochybuje odůvodněně i o existenci hovorového stylu: jeho teorie opravdu vykládala jen to, co všechno si v mluvené komunikaci můžeme dovolit, sotvaco hodnotila a doporučovala. Poněkud snadná se mi jeví charakteristika některých jevů jako příznakových, zejména rozpoznáme-li jen různé konotace.

Jádrem studia je popis fonologický, morfologický a syntaktický; poslední se týká jen spojek, zájmen, pádů a některých slovesných kategorií. Hodně podnětů k přemýšlení poskytuje slovník pražské češtiny. V něm nelze ryzost „nepříznakovosti“ zachovat vždy (*mord*), někdy jde o prostou univerbizaci (*nákladák*), jindy pozorujeme výběr ze synonym (*navlas* proti *přesně*), tu běží o slova spíše slangová (*uhozenej*, tedy *nepovedený*), některé příklady jsou tuším spisovné (*žvást*), někdy je význam ve výkladu asi příliš zúžen (*havárka* jen na nehodu v automobilu), *filmovat* namísto spisovného *předstřít* existuje hojně i mimo Prahu, *basketbal* bude převažovat nad *košíkovou* zřejmě zejména pro potenciální tvoření odvozenin. Ale je třeba uznat, že v těchto a jiných případech může sice rodilý mluvčí k slovu něco dodat, jenže upřít autorovi, že těch nebo oněch slov se v Praze běžně užívá, sotva lze.

V oddíle fonologickém probírá autor nejpodrobněji úzení *e>í* (psané též *ý*, což snad mohlo být objasněno), *ý>ej* a protetizaci *o>vo* (snad zde poněkud přečeneje souvislost s expresivitou). Případy s koncovým *-a*, ostatně každý jiný, jako *brácha*, *chleba*, *vzteka* neměly být uváděny v hláskosloví. Zjednodušení jako *páč* (vlastně: *páďž*), *cák* jsou poněkud překvapivě označeny jako „nekodifikovatelné“ pro pražskou mluvenou češtinu (!). Ve výkladech o morfologii autor vychází vždy z paradigmatiky spisovného jazyka. U variant *na hradě/u hradu* se myslím šíří spíše podoba *hradu*, navíc však zde lze pozorovat rozdílný vliv významů zřetelových (předmětových), nebo místních. V pojednání o přivlastňovacích adjektivech měl být pro přehlednost oddělen výklad o postulátech kodifikace a o stavu v živém úzu. Poněkud zjednodušující je charakteristika číslovky *jeden* jako neurčitého členu. Slovesa jsou klasifikována jako sufixovaná a nesufixovaná podle Jakobsona ve třech třídách, což vyžaduje jistý výklad o pnsilněnání kmene infinitivního jako kritéria. Podoby (*oni*) *jí* a *ví* bych ani pro Prahu nepovažoval za dialektové (s. 81), uznává-li se *odchází*, *nabízí*, *odjíždí* za „přiležitostné“ (s. 90). Užití přivlastňovacích zájmen bych

nepřipisoval dichotomii spisovnosti — nespisovnosti ani bych zde popř. nehledal rozdíly teritoriální. Dnešní dynamika jevu obráží především různý způsob vybavování představ... Ukazovací zájmeno ve funkci jakéhosi určitého členu upomíná nebo rozpomíná často adresáta, že věc je mu známá. Některá konstatování autorova mohou sice vzbudit námitky, avšak proto, že v zásadě jde o popis stavu, nikoli o výklad konkurence, synonymičnosti, ekvivalentnosti, dynamiky a konotačních rysů jevu; to by však mělo být úkolem domácí lingvistiky a sotva lze něco vyčítat zahraničnímu lingvistovi, který věrně a akribicky zachytil (a to nikoli poprvé) běžně mluvený jazyk v Praze, založený na obecné češtině, interferovaný některými jevy výrazně regionálními (většinou ze strany skupiny autorových spolupracovníků „neuznanými“!). Kniha je přínosným příspěvkem k poznání mluvené řeči, a to pro svůj popis jevů odlišujících se od spisovných — a ten snad bude ještě doplněn o vystížení funkce jednotlivých jevů za běžné komunikační situace.¹

Jan Chloupek

---

¹ Zatím u nás vyšla recenze Jiřího Hronka—Petra Sgalla: *Nová kniha o obecné češtině*. SaS 52, 1991, s. 308 — 310.

